

קיבוץ הנדחים

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ פְּלִיטוֹת הָאֱלֹהִים הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל־לִבְבְּךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְיָחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשִׁבַּת עֲדָה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַתָּ בְּקִלּוֹ כְּכָל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּבְנִיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: וְשִׁבַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ וְשִׁבַּת וּקְבָצָה מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם־יְהִיֶּה נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: (דברים ל א-ד).¹

וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפִצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ: (ישעיהו יא יב).²

וְשִׁבַּתֶּם אֵלַי וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אִם־יְהִיֶּה נִדְחָכֶם בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶם וְהִבִּיאוֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת־שְׁמִי שָׁם: (נחמיה א ט).³

מסכת פסחים דף פח עמוד א

אמר רבי יוחנן: גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמנו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל" (הושע ב ב), וכתוב: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד".⁴

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילה

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל.⁵

במדבר רבה פרשת מסעי פרשה כג סימן יד

¹ וההמשך שם: "והביאך ה' אלהיך אלה הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך: ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה אתה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייד" (דברים ל א-ד). אלה פסוקי הנחמה וההבטחה לשיבה שכה חסרים לנו בסיום התוכחה של ספר דברים, בסוף פרק כח. השווה סוף זה עם הסיום המנחם של התוכחה בפרשת בחוקותי, ויקרא סוף פרק כו: "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ... אזכור והארץ אזכור". מרכיב מרכזי בשיבה ההדדית של הקב"ה ועם ישראל הוא קיבוץ כל הנדחים כפי שנראה גם בדברי הנביאים ובכתובים. מה שמכונה בלשון חז"ל ובלשונונו היום 'קיבוץ גלויות', נקרא כאן קיבוץ הנדחים, היינו, בפשטות, גם הגלויות הרחוקות ביותר שנתקו ממרכזי העם היהודי.

² מטבע הלשון 'קבץ נדחים' מצוי גם בנביאים. ראה עוד בישעיהו נ ח: "נאם אדני ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו". כך גם בירמיהו כט יד: "... ושבתי את שביתכם שבותכם וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתם אתכם שם נאם ה' והשבתי אתכם אלה המקום אשר הגלית אתכם משם", ירמיהו לב לו: "הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתם שם וכו'", מיכה ד ו: "ביום ההוא נאם ה' אספה הצלעה והנדהה אקבצה ואשר הרעתי" וצפניה ג יט: "... והושעתי את הצלעה והנדהה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ וכו'".

³ ביטוי זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים והנה גם משולש בכתובים, בתפילת נחמיה, בתפילת ספרו, בעת שנודע לו מצבה הקשה של קהילת שבי ציון בארץ. נראה שלא בכדי משתמש נחמיה במטבע הלשון של משה בפרשתנו ולא במקרה הוא מציון חזרה לא רק "אל הארץ אשר ירשו אבותיך", כדברי משה, אלא לירושלים "אל המקום אשר בחרתי לשכן שמי שם". סביר שעם כל קשייהם, ראו עולי שיבת ציון את חזרתם לארץ כהגשמת הפסוקים הנ"ל שבפרשתנו, גם אם רק מקצתם עלו (שיר השירים רבה ה, רמב"ן דברים כח מב). כך אולי גם מי שחיברו את התפילה לשלום המדינה בימינו (הרבנים הראשיים הרצוג ועוזיאל), כשהוסיפו לה את הפיסקה: "ואת אחינו כל בית ישראל פקד-נא בכל ארצות פזורים, ותולידם מהרה קוממיות לציון עירך ולירושלם משפן שמך, פכתוב בתורת משה עבדך: אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, והיטבך והרבך מאבותיך". ובפסוקי שופרות נזכר את "האובדים בארץ אשר ויהודים בארץ מצרים" אשר ישוּבו וישתחוּו לה' בהר הקודש בירושלים". בדברינו [האובדים והנדחים](#) פתחנו את השנה ובדברינו כאן על קיבוץ הנדחים נחתום את השנה.

⁴ קיבוץ גלויות הוא, כאמור, לשון חז"ל, וכאן הוא מושווה לבריאת העולם על בסיס המילה "יום" בלבד (תוך רמז שמדובר ביום אחד שהוא יום מיוחד). ראה גם את הסמכת ברכת השנים לברכת קיבוץ הגלויות בתפילת שמונה עשרה (מגילה יז ע"ב, ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ד) וכן מאמר ר' יוחנן בגמרא תענית ח ע"ב: "גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות". משני אלה, ניתן ללמוד על הסמיכות של שפע כלכלי בארץ וקיבוץ הגלויות (עלייה גדולה). ראה עוד מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת וירא כב יג: "שני קרנות היו לו לאיל (של אברהם בעקידה): באחד מהם תקע ביום שנתן תורה לישראל, שנאמר ויהי קול השופר (שמות יט יט), וקרן הימין עתיד הקב"ה לתקוע בו לקיבוץ הגלויות". מה ששוב מחבר את האובדים והנדחים עם שופרות דווקא (ולא למשל עם זכרונות). אך כל זה כאמור בנושא הכללי של קיבוץ גלויות ואנחנו לא נצבים ביום העצמאות אלא בפרשת נצבים ומבקשים להתמקד בשילוב של קיבוץ ונדחים דווקא. האם יש לו משמעות שונה ומיוחדת או שמא רק לשון וסגנון.

⁵ מטבע הלשון בתפילה מזכיר את קיבוץ הגלויות בגוף הברכה, אבל החתימה היא קיבוץ הנדחים, חתימה שנלקחה מהפסוק בישעיהו נ ח שכבר הזכרנו לעיל: "נאם אדני ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו". ראה הדרשה על תפילת חנה כסמך לתפילת שמונה עשרה (מדרש פסיקתא זוטרתא לקח טוב, דברים פרשת ואתחנן, הובא בדברינו [תפילת חנה](#) בתפילת חנה) שם דברי חנה: "רגלי חסידיו ישמור" הם הסמך לברכת: "מקבץ נדחי עמו ישראל"! ובמדרש תהלים (בובר) מזמור כט הרואה את מזמור "הבו לה' בני אלים" כסמך לתפילת שמונה עשרה: "וישבר ה' את ארזי הלבנון, שמשבר רשעי אומות העולם שהן גבוהין כארז ... ומקבץ גלויות מתוכן, כנגד מקבץ נדחי עמו ישראל". קיבוץ הנדחים, ובפרט אחרי גלות כה ארוכה, אינו דבר פשוט כלל ועיקר. צריך לשמור על הנדחים החסידים באשר הם וצריך לשבור את ארזי הלבנון על מנת לקבצם. ושוב השופר כאן.

ומנין שהיה סנחריב קוזמוקרטור⁶ שהיה מְלָה אלו לכאן ואלו לכאן. והגלה את ישראל לבבל והביא אלו שבבבל לכאן. אמר הקב"ה: בעולם הזה, ע"י עונות גלו ונתפזרו בשערי הארץ, שנאמר: "וְאָזְרִם בְּמִזְרְהָ בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ" (ירמיהו טו ז).⁷ אבל לעתיד לבוא: "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחדך" (דברים ל ד). ואומר: "ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ" (ישעיה יא). ואומר: "ופדויי ה' ישוּבוּן ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה" (ישעיהו לה).⁸

מדרש תהלים (בובר) מזמור קז

אמר הקב"ה לישראל: כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס, ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות. וכשם שקבצתי אתכם לשעבר, כך אני אקבץ אתכם לעתיד לבוא, שנאמר: "וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדָנִי שְׁנֵית יָדוֹ לְקִנּוֹת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ... וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְפְּצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא יב). לכך נאמר: "ומארצות קבצם".⁹

שמות רבה פרשת כי תשא, פרשה מו סימן ד

מהו "אנחנו החומר ואתה יוצרנו"?¹⁰ אמרו ישראל לפניו: ריבון העולם, אתה הכתבת לנו: "הֲנֵה כְּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כְּרֵאָתָם בְּיַד הַיּוֹצֵר" (ירמיהו יח ו), לכך, אף על פי שאנו חוטאים ומכעיסים לפניך, אל תסתלק מעלינו. למה? שאנחנו החומר ואתה יוצרנו. בוא וראה, היוצר הזה אם יעשה חבית ויניח בה צרור, כיון שיוצאה מן הכבשן אם ייתן אדם בה משקה מנטפת היא ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה. מי גרם לחבית לנטף ולאבד מה שבתוכה? היוצר שהניח בו את הצרור! כך אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולם, בראת בנו יצר הרע מנעורינו שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח כא), והוא גורם לחטוא לפניך ואין אתה מסלק ממנו את החטא.¹¹ אלא בבקשה ממך, העבירהו ממנו כדי שנהא עושים רצונך ולא חוטאים. אמר להם: כך אני עושה לעתיד לבוא, שנאמר: "ביום ההוא נאם ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי" (מיכה ד ו). מהו "ואשר הרעותי"? זה יצר הרע, שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו".¹²

⁶ קוסמוס – קראט – שליט העולם, מיוונית.

⁷ ראה הפסוק המלא שם: "וְאָזְרִם בְּמִזְרְהָ בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ שְׁפִלְתִּי אֲבֹדְתִי אֲתַעֲמִי מִדְּרָכֵיהֶם לֹא־שָׁבוּ". וראה דרשת מדרש ספרא בחוקותי פרשה ב אשר מחבר את "אָזְרִם" של ירמיהו" עם "אָזְרָה" של התוכחה בתורה: "ואתכם אזרה בגוים - זו מדה קשה לישראל. שבשעה שבני המדינה גולים כולם למקום אחד, הם רואים זה את זה ומתנחמים. ואתם, אין אתם כן, אלא עתיד אני לזרות אתכם לבין כל האומות כאדם שהוא זרה שעורים במזרה ואין אחת מהם דבקה לחבירתה, שנאמר: ואזרם במזרה בשערי הארץ שיכלתי איבדתי את עמי מדרכיהם לא שבו". (ומנגד, המוטיב: "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות", פסחים פז ב).

⁸ יש גלות ויש גלות, יש נדחים בארצות סמוכות ויש נדחים עד קצווי הארץ, עד קצה השמים כדברי התורה, שהוא בלשון אחרת "סוף העולם". יש שגלו אך ייסדו קהילות חזקות ויש שזוּרו ונפוצו לכל עבר כנגרירי שעורים אבודים ומנוטקים. על כל אלה באה ההבטחה הגדולה בפרשתנו: "אם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבֹּץ ה' אֱלֹהֶיךָ וְיִשְׁמְרוּ וְיִשְׁמְרוּ כְּעֵדֶר" (לא יט). זה קיבוץ הנדחים שהוא מעבר לְקִיבוּץ גְלוּיּוֹת סָתֵם. ראה שוב בתפילת חנה (הערה 5 לעיל): "רגלי חסידיו ישמור - מקבץ נדחי עמו ישראל". אגב, מדרש זה חותם את פרשת מסעי וספר במדבר. דרך הדיון בדין ערי מקלט שם הוא עובר לדון בבני גד ובני ראובן (שזכו לערי מקלט משלהם) והיו הראשונים לגלות מהארץ ע"י אשור. ראה דברינו שבטי עבר הירדן המזרחי **בפרשת מטות**.

⁹ בסוף הדרשה הוא חוזר לפסוק אותו הוא דורש בפרק קז בתהלים: "וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמְעַרְב מִצְפּוֹן וּמִיָּם". (פרק קז בתהלים הוא הבסיס לברכת הגומל ואנו אומרים אותו בתפילת יום העצמאות). איך נעמיד מדרש זה מול המדרש הקודם? מה כאן קיבוץ הנדחים? אפשרות אחת היא שמדרש זה בא להאדיר את קיבוץ (איסוף) הנדחים לעתיד לבוא שבא "מארבע כנפות הארץ", בהשוואה לכינוס יציאת מצרים שהיה בתוך ארץ אחת אל עיר הבירה רעמסס. ובדומה לדברי ירמיהו (כג ז): "וְלֹא־יֵאֱמָרוּ עוֹד חֵיהָ אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כִּי אִם־חֵיהָ אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צְפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם". אבל אז קשה קצת הלשון: "וכשם שקבצתי אתכם לשעבר וכו'". אפשרות אחרת היא שהדגם של יציאת מצרים בא להאיר פן נוסף של קיבוץ הנדחים. גם בתוך ארץ אחת (רוסיה בימינו?) אנשים יכולים להיות מפוזרים ולהיטמע בהדרגה בתרבות אותה הארץ. קיבוץ הנדחים יהיה הן במרחב גיאוגרפי גדול, מארצות רבות, ממזרח וממערב, מצפון ומים", אבל גם בתשומת לב לנדחים הפזורים והנפוצים בתוך כל ארץ ואולי כבר שקועים בתרבותה: "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" כדברי ישעיהו. בכל ארץ יארע תחילה קיבוץ נדחים "מקומי", אל מקום מרכזי אחד, כפי שאירע ביציאת מצרים עת התכנסו כל בני ישראל לעיר רעמסס (ומכאן שלא כולם גרו במרוכז בארץ גושן), ובשלב שני יעלו הקיבוצים המרוכזים לארץ ישראל. השלב הראשון נרמז בפסוק: "וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדָנִי שְׁנֵית יָדוֹ לְקִנּוֹת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאֵר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתּוֹרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֻמַּת וּמֵאֵי הַיָּם", והשלב השני בפסוק: "וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְפְּצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאָרֶץ".

¹⁰ פסוק הוא בישעיהו סד ז: "וְעַתָּה ה' אֲבִינוּ אֶתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאֶתָּה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כְּלָנוּ". ההקשר שם הוא חטא העגל ואם הפסוק מזכיר לנו את הימים הקרובים, יהי כן. ואת הקשר לקיבוץ הנדחים, נושאנו הפעם בפרשת השבוע, נראה בהמשך.

¹¹ את הגורם לחטא, את יצר הרע. וזו מילה נדירה שלא מצאנו לה מקבילות. על סילוק יצר הרע בתחילת ימי בית שני, ראה גמרא יומא סט ע"ב.

¹² כבר הרחבנו על מדרש זה בדברינו כחומר ביד היוצר **ביום הכיפורים** וכאן רק רצינו להתעכב על הפסוק מספר מיכה: "ביום ההוא נִאֲסָה אֶסְפָּה הַצֹּלְעָה וְהִנְדַּחְתָּה אֶקְבְּצָה וְאֲשֶׁר הִרְעֵתִי - פִּסּוּק שֶׁהִבְאֵנוּ 'אֲגַב גְּרָא' בְּרִשְׁמֵי הַפְּסוּקִים בְּרִאשׁ דְּבָרֵינוּ וְהַמְדַרְשׁ כֵּן נוֹתֵן לוֹ מִשְׁמַעוֹת שׁוֹנָה מֵהָאֲחֵרִים. קיבוץ או איסוף הנדחים של מיכה, כפי שהמדרש מבין אותו, הוא תהליך רוחני-מסורי שחייב ללוות את קיבוץ הנדחים הפיסי (בהנחה שהדרש אינו מוציא את הפסוק מידי פשוטו ושדברי מיכה משתלבים עם דברי שאר הנביאים).

בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 136

"אין זה כי אם בית אלהים". אמרו רבותינו: אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבנו, העלהו הקב"ה לשמי מרומים והראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות... הפנה פניו כנגד כסא רחמים וראה הקב"ה בונה בית המקדש באבנים טובות ומרגליות... ומשיח בן דוד עומד בתוכו ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו... וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב"ה ליעקב: יעקב בני, כזאת העת נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני, שנאמר: והנה ה' נצב עליו, וישראל ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט ז), אתם נצבים היום (דברים כט ט). וכאשר ראה יעקב ירושלים אחת בארץ ואחת בשמים אמר אין זה אשר בארץ כלום... כי אם אותו בית אלהים שהוא בונה בידיו... שנאמר: מקדש ה' כוננו ידיך (שמות טו יז).¹³

כאשר שמע משה רבנו עליו השלום הדברים האלה נוכח משיח בן דוד, שמח שמחה גדולה והחזיר פניו אצל הקב"ה ואמר לו: רבש"ע, מתי תרד ירושלים זו הבנויה למטה? א"ל הקב"ה: העת הזאת אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך אני מגיד. א"ל: רבש"ע, תן לי רמז מן המעשים. א"ל הקב"ה: אזרה את ישראל בראשונה במזרה בשערי הארץ ויתפזרו בדי' פינות העולם בין כל האומות ויתקיים בהם מקרא שכתוב: "אִם-יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבָּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ".¹⁴... באותה שעה ירד משה מן השמים שמח... ונתן נשמתו להב"ה בלב שלם ובנפש חפצה, הוי: אין זה כי אם בית אלהים.¹⁵

שבת שלום ואתם נצבים

לשנים רבות בטוב ובנעימים

כעת היום פה כולנו חיים¹⁶

מחלקי המים

מים אחרונים: הזכרנו כדרך אגב, בהערה 8 לעיל, את שבטי עבר הירדן המזרחי שגלו תחילה. ראה פירוש בחיי בן אשר לתורה, בפירושו לפרשתנו דברים ל ב ובבראשית מט א, שמדבר על כל עשרת השבטים שגלו ונעלמו מהזרם המרכזי של העם היהודי - הם "הנדחים" שיזכו גם הם בבוא העת לגאולה ושיבה כמובטח בפרשתנו. "כי בגלות עשרת השבטים ידבר, ולכך יתחיל בנדחים ואמר: אשר הדיחך ה' אלהיך שמה, כי עמם שהם רוב ישראל ידבר. ואחרי הקבוץ ההוא הזכיר עוד קבוץ אחר של גלות אחר והם 'הנפוצים', אנחנו אלה פה יהודה ובנימין שאנו משועבדים תחת האויבים והשונאים אשר רדפנו והם אדום וישמעאל... והזכיר שני פעמים "ושב", לרמז על קבוץ שני גליות שהן שני קבוצין: גלות עשרת השבטים וגלות יהודה ובנימין. ועל זה אמר הנביא: (ישעיה נו, ח) "עוד אקבץ עליו לנקבציר".

הנדחים הם המודחים, כמו מסית ומדיח, כמו עיר הנדחת. את עם ישראל שלא עמד בפיתוי היצר. יש לאסוף ולקבץ, היינו לתקן, תחילה את המודחים והצולעים. סיומת הפסוק: "ואשר הרעותי", שוב עפ"י המדרש, היא הודאה כביכול של הקב"ה שהוא אשם, בכך שנטע יצר הרע באדם. ראה בהקשר זה דברי הגמרא במסכת סוכה נב ע"ב שפסוק זה, לצד אחרים, מציל את עם ישראל מדין קשה: "אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל". ראה גם גמרא ברכות לא ע"ב: "ואמר רבי אלעזר: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר: ואתה הסבת את לבם אחרנית. אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו - דכתיב: ואשר הריעותי". מבאר רש"י שם: "אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע". לעתיד לבוא כשיאספו ויקובצו הצולעים והנדחים יתוקן "הריעותי" זה. קיבוץ גלויות הפיסי ילווה בהתחדשות רוחנית של קיבוץ המודחים והדחויים.

¹³ ערב מותו מבקש משה לדעת את אשר יקרה לעם ישראל באחרית הימים והקב"ה מראה לו את בית המקדש המופלא שעתיד להיבנות מאבנים טובות ומרגליות, את מלך המשיח, וגם את יעקב אבינו שה' ניצב עליו, שהציב מצבה וקרא למקום: "אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים". משה רואה את יעקב אשר רואה את משה ובני ישראל מתייצבים במתן תורה ומתייצבים שוב ב-"אתם נצבים" ערב הכניסה לארץ ישראל וערב מותו של משה. ויחד הם, משה ויעקב, רואים את העתיד המופלא המובטח. מדרש זה מצוי בפרשת ויצא ודורש את הפסוק שם: "אין זה כי אם בית אלהים", ומתמקד בבית המקדש לעתיד לבוא (ומשטיח את מימד הזמן), אבל אנחנו רוצים לקחת אותו לכיוון קצת אחר, בשל הקישור למשה ערב מיתנו, לאתם נצבים ולקיבוץ הנדחים.

¹⁴ וההמשך שם: "והביאך ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וּיְרִשְׁתָּהּ וְהִיטַדְתָּ וְהִרְבֵּתָּ מְאֹד בְּיַדְךָ: וְיָמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְּךָ וְאֶת-לִבְּךָ וְרָעַד לְאֵהָבָה אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ" (דברים ל א-ד).

¹⁵ אינסוף מדרשים נדרשו למיתתו של משה, לקושי שלו להיפרד מהעם, לרצונו העז להיכנס לארץ, לחששו את אשר יקרה לעם בהמשך דרכו (לאחר שהוכיחם במילים כה קשות). כל מדרש וטעמו, כל מדרש ועוצמתו, כל מדרש והפתרון שהוא מציע איך קיבל משה בסוף את הגזרה, איך שקטה נפשו, אם אכן שקטה, איך נפרד מהעם ומהחיים, איך השלים עם המוות ועם אי כניסתו לארץ. (ראה ספרו של **יעקב בלידשטיין: עצב נבו: מיתת משה במדרשי חז"ל**). (דברינו **מדרש פטירת משה** בפרשת וזאת הברכה). מדרש זה מציע שהפסוקים שהבאנו בראש דברינו, שהם דברי משה, הם נחמה ומנוחת נפש למשה עצמו, הם המאפשרים לו להחזיר נשמתו לקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה. כאשר משה מבקש "רמז מן המעשים" על מנת להבין מה יקרה לעמו באותה עת עלומה "אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך אני מגיד", הוא נענה בפסוקי הפרשה שלנו: "אִם-יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבָּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ". או אז, נחה דעתו ונשמתו של משה הרועה. הקב"ה יקבץ את נדחי הצאן הפזורות בכל העולם. ואיתם יבוא משה עצמו כנדרש על הפסוק "ויתא ראשי עם". ראה למשל, מדרש במדבר רבה יט יג, בדברינו **כי לא תעבור את הירדן הזה** בפרשת ואתחנן.

¹⁶ ונזכור ונזכיר החסרים והנעדרים.